

УДК 37.046.16:37.014.542:371.315

Василь Білокопитов,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Сумського національного аграрного університету

ПРОЦЕС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПІДГОТОВЧО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ ЕТАП СТАНОВЛЕННЯ

У статті висвітлено актуальність процесу забезпечення якості вищої освіти; показано початок зближення національних систем вищої освіти Європи щодо процесу забезпечення якості освіти; окреслено перші суттєві кроки щодо впровадження процесу забезпечення якості вищої освіти; проаналізовано фактори, що вплинули на швидкий темп розвитку процесу забезпечення якості; визначено основні вимоги щодо процесу забезпечення якості; наголошено на справжньому початку концентрації уваги європейської академічної спільноти на проблемах якості освіти.

Ключові слова: *вища освіта, якість освіти, забезпечення якості вищої освіти, студент, вищий навчальний заклад, культура якості, мобільність, агенція із забезпечення якості вищої освіти, європейська кредитно-трансферна система.*

В статье высветлена актуальность процесса обеспечения качества высшего образования; показано начало сближения национальных систем высшего образования Европы в вопросе качества образования; отмечены первые существенные шаги относительно внедрения процесса обеспечения качества высшего образования; проанализированы факторы, которые повлияли на быстрый темп развития процесса обеспечения качества; определены основные требования к процессу обеспечения качества; акцентировано на действительном начале концентрации внимания европейского академического общества на проблемах качества образования

Ключевые слова: *высшее образование, качество образования, обеспечение качества высшего образования, студент, высшее учебное заведение, культура качество, мобильность, агентство по обеспечению качества высшего образования, европейская кредитно-трансферная система.*

The problem of quality assurance of higher education was, is and always will be relevant to the educational system of any country.

A large amount of different information about quality has accumulated at the modern stage in the global community. Sometimes this information is diametrically different and it is difficult to comprehend and choose rational results for further effective use.

Quality assurance as a separate sphere of activity, which was paid public

attention at, appeared in the world at the end of the nineteenth century, when the first US organization for accreditation of higher education institutions appeared.

Convergence of national systems of higher education in Europe took place in the mid 70's. European countries borrowed the experience of the United States, and in 1984 the first quality assurance scheme started, because the size and number of higher education institutions began to demand more formal approach to quality management.

France, the Netherlands and the United Kingdom were the first European countries where the mechanisms for quality assurance was introduced.

The first important step to the implementation of quality assurance process was the creation of the international network of quality assurance agencies of higher education in 1991. The main purposes of the network are: The purposes of the Network are: to create, collect and disseminate information on current and developing theory and practice in the assessment, improvement and maintenance of quality in higher education; to undertake or commission research in areas relevant to quality in higher education; to express the collective views of its members on matters relevant to quality in higher education through contacts with international bodies and by other means; to promote the theory and practice of the improvement of quality in higher education; to provide advice and expertise to assist existing and emerging quality assurance agencies; to facilitate links between quality assurance agencies and support networks of quality assurance agencies; to assist members to determine the standards of institutions operating across national borders and facilitate better-informed international recognition of qualifications;

to assist in the development and use of credit transfer and credit accumulation schemes to enhance the mobility of students between institutions (within and across national borders); to enable members to be alert to improper quality assurance practices and organisations; to organise, on request, reviews of the operation of members

Internationally wellknown scholars of international trends in quality assurance C. Campbell and M. van der Wende have identified ten key factors that influenced the rapid development of quality assurance.

The real beginning of European academic community concentration on issues of higher education quality was the creation of Council Recommendation on European Co-operation in Quality Assurance in Higher Education.

European credit transfer system that ensured the validity of credits for those who want to continue their education in various higher educational institutions in Europe had a significant success.

Key words: higher education, quality of education, quality assurance of higher education, student, higher educational establishment, quality culture, mobility, agency of higher education quality assurance, European credit transfer system, European academic community.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення якості (quality assurance)¹ вищої освіти була, є і буде постійно актуальною для системи освіти будь-якої країни. На сучасному етапі у світовому суспільстві накопичений такий великий об'єм різної інформації щодо якості, який полярно відрізняється і його складно осмислити, вибрати раціональні результати для подальшого ефективного застосування.

Чому саме питання забезпечення якості вищої освіти заслуговують на пильну увагу? Обґрунтовану відповідь характеризує у своєму дослідженні індійського науковця С. Мішра та українського науковця С. Ніколаєнка: 1) стає значною конкуренція між вищими навчальними закладами за студентів та фінансування. Через глобалізацію і загальну угоду з торгівлі та послуг освітнє середовище охоплюється зростаючою конкуренцією. І, щоб вижити у такій ситуації, вищим навчальним закладам слід турбуватись про якість своєї діяльності; 2) враховується задоволення споживачів, коли студенти, батьки, спонсори чітко усвідомлюють свої права та отримання прибутку за вкладені гроші та витрачений час. Це вимагає якісного викладання і набуття необхідних навичок для гідного працевлаштування, що викликає занепокоєння освітніх провайдерів у відповідності програм та курсів до вимог ринку праці; 3) для підтримки стандартів слід свідомо прикладати зусилля для покращення якості як освітніх послуг, так і освітнього устаткування; 4) справа стосується звітності: кожен вищий навчальний заклад є відповідальним перед учасниками процесу за використані кошти, а саме турбота про якість забезпечить цю підзвітність та ознайомить з прийняттям відповідних рішень. Таким чином, якість розглядається як моніторинговий механізм; 5) щодо покращення морального стану та мотивації співробітників, то вони досягаються насправді діючою системою якості у вищому навчальному закладі і своїм системним характером; 6) постійна стурбованість якістю та послідовність практик, які проводяться, нададуть вищим навчальним закладам довіру, престиж та статус в окремих споживачів освітніх послуг; 7) з гарною репутацією якісна діяльність вищого навчального закладу надає можливість отримати кращу підтримку учасників процесу (залучення кращих студентів, підвищення спонсорської допомоги, гранти від благодійників та фінансових агенцій, зацікавленість роботодавця у кращому працевлаштуванні випускників) [4, с. 14]; 8) від якості людських ресурсів залежить рівень розвитку країни

¹В англійських публікаціях щодо проблем якості вищої освіти найчастіше застосовується термін «quality assessment», який означає систему оцінки якості у широкому розумінні, як зонішньої, так внутрішньої оцінки, яка охоплює декілька етапів (планування, самої оцінки або моніторингу, аналізу). Вужчі процедури оцінки якості позначаються також термінами «quality evaluation», «quality audit», «quality judgement» та ін.

У Європі часто застосовується термін «quality assurance», який можна перекласти як забезпечення якості або впевненість в якості. Система забезпечення якості, крім етапів планування, охоплює етапи пошуку і прийняття рішень щодо удосконалення та етапи їх впровадження. Найважливішими характеристиками системи забезпечення якості є циклічність і спрямованість на вдосконалення. У статті вжито термін «quality assurance» у значенні «забезпечення якості».

та її глобальної економічної конкурентоспроможності; 9) якість освіти набуває все більшого значення у забезпеченні конкурентоспроможності випускників вищої школи на ринку праці [5, с. 31].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Відомо, що якість освіти є загально визнаним пріоритетом змін у системі сучасної освіти і якщо сучасне суспільство сподівається на своє світле майбутнє, то воно має дбати про якісну освіту своїх громадян. Проблему забезпечення якості вищої освіти було досліджено у наукових роботах відомих у світі науковців (С. Бін Махфуз, М. Ван дер Венде, Д. Вестерхайджен, К. Кемпбел, С. Мішра, С. Ніколаєнко К. Ховде, С. Шварц та ін.) та у документах провідних організацій із забезпечення якості вищої освіти (Рекомендаційна рада з європейської співпраці щодо забезпечення якості вищої освіти, міжнародна мережа агенцій із забезпечення якості вищої освіти, Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти, Європейська асоціація університетів та ін.)

Мета статті полягає у висвітленні процесу забезпечення якості вищої освіти, характерних рис на підготовчо-експериментальному етапі становлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення якості як окрема сфера діяльності, на яку було звернено суспільну увагу, з'явилась у світі наприкінці XIX століття, коли в США виникла перша організація з акредитації вищих навчальних закладів. Довгий час вона залишалась особливим, незвичним підходом до оцінки якості діяльності закладу освіти, і навіть у США акредитація була спірним питанням з обмеженим поширенням. І тільки коли були зроблені рішучі кроки переходу від елітарності до масовості, якість вищої освіти заявила про себе як про пріоритет, як предмет оцінки й моніторингу [11, с. 1].

Початок зближення національних систем вищої освіти країн Європи відбувся у середині 70-х років. Хоча до 1980-х років проблема якості і декларувалася в європейських країнах як центральна, але особливих механізмів або інструментів його забезпечення не розроблялося – ні на інституційному, ні на національному рівнях. Управління якістю було частиною неформальних саморегульованих механізмів академічного співтовариства, не пов'язаних із зовнішньою оцінкою, не було предметом спеціальної відповідальності університетів.

Європейські країни запозичили досвід Сполучених Штатів, і у 1984 році була започаткована перша схема забезпечення якості, оскільки розміри і кількість вищих навчальних закладів почали вимагати більш офіційного підходу до управління якістю [8, с. 5].

Першими європейськими країнами, в яких було запроваджено механізми забезпечення якості вищої освіти, стали Франція, Нідерланди і Великобританія. Ці країни почали проводити формальне оцінювання якості приблизно з 1985 року, однак, як свідчать європейські дослідники, в політехнічному секторі вищої освіти Великобританії зовнішня оцінка якості існувала вже з кінця 60-х років XX століття.

Першим суттєвим кроком у впровадженні процесу забезпечення якості вищої освіти стало створення у 1991 році міжнародної мережі агенцій із забезпечення якості вищої освіти, до складу якої ввійшло лише вісім агенцій. На сьогоднішній день мережа нараховує понад 250 членів. За останні двадцять років вища освіта значно змінилась й стала більш глобальною. Дистанційна та професійно-технічна освіта набули значну важливість, що й вимагає визнання у їх пріоритетному вивченні. Основними завданнями мережі було обрано:

- 1) поширення інформації щодо нових та діючих теорій і практик у галузі оцінки якості освіти;
- 2) проведення наукових досліджень в областях, що мають відношення до якості вищої освіти;
- 3) висловлювання колективної думки своїх членів з питань, щодо якості вищої освіти за допомогою контактів з міжнародними організаціями;
- 4) сприяння розвитку теорії і практики поліпшення якості вищої освіти;
- 5) надання консультативної й експертної допомоги існуючим та новим агенціям із забезпечення якості;
- 6) полегшення зв'язку між агенціями та підтримка мереж агентств із забезпечення якості;
- 7) надання допомоги у визначенні стандартів навчальних закладів, що діють за межами національних кордонів та сприяння міжнародному визнанню кваліфікацій;
- 8) сприяння в розробці та застосуванні європейської кредитно-трансферної системи для підвищення мобільності студентів між вищими навчальними закладами
- 9) організація відгуків про роботу агенцій із забезпечення якості [9].

Відомі у світі дослідники міжнародних тенденцій забезпечення якості вищої освіти К. Кемпбел і М. ван дер Венде виокремили десять основних факторів, що вплинули на швидкий темп розвитку системи забезпечення якості:

- 1) зацікавленість роботодавців у визначенні цілей навчання й очікуваних результатів (роботодавці визнали, що без їх участі вищих навчальних закладів не в змозі визначити вимоги до якості знань, які б відповідали потребам сучасного ринку праці);
- 2) наявність тенденції погіршення якості вищої освіти при збільшенні її масовості;
- 3) помітне зниження рівня фінансування вищої освіти в умовах економічної кризи;
- 4) розвиток транснаціональної освіти завдяки зростанню мобільності студентів і викладацького складу;
- 5) збільшення кількості вищих навчальних закладів різних форм фінансування;

- 6) заміна правил прийому студентів;
- 7) зміна парадигми співпраці парадигмою конкуренції (як між вищими навчальними закладами різних форм фінансування, так і між вищими навчальними закладами різних країн);
- 8) стрімке зростання й розвиток вищої освіти;
- 9) помітне зростання кількості іноземних студентів з країн третього світу;
- 10) зростаюча диверсифікація послуг вищих навчальних закладів, що надаються, зокрема й дистанційне навчання [2, с. 7–20].

Важливо після визначення чинників, що прискорюють розвиток систем процесу забезпечення якості вищої освіти, виокремити й основні вимоги до ефективності таких систем. Для нашого дослідження суттєву роль відіграла наукова розвідка С. Бін Махфуз та К. Ховде, в якій чітко схарактеризовано три основні вимоги:

- 1) забезпечувати відкритість вищих навчальних закладів і навчальних програм, що мали відповідати, принаймні, мінімальному рівню якості і захисту інтересів студентів;
- 2) сприяти вдосконаленню всіх навчальних закладів і програм незалежно від їх рівня та заохочувати вищі навчальні заклади розвивати свою власну внутрішню культуру якості;
- 3) вирішувати обидва зазначені вище завдання при розумних витратах, які не повинні перевищувати очікувані вигоди від поліпшення якості [1, с. 2–4].

Наступним важливим кроком для поширення процесу забезпечення якості став Європейський пілотний проект із оцінки якості вищої освіти, який проводив Європейський Союз у 1994 році. Метою проекту була розробка критеріїв оцінки якості в рамках вищої освіти сімнадцяти країн-учасниць та розробка європейського виміру оцінки. Акцент було зроблено на навчальних програмах у галузі інженерних наук і комунікацій, інформаційних наук та мистецтва / дизайну [10, с. 198–204].

Справжнім початком концентрації уваги європейської академічної спільноти на проблемах якості вищої освіти стало створення в Європейському Союзі Рекомендаційної ради (*Council Recommendation on European Co-operation in Quality Assurance in Higher Education*), мета якої полягала в тому, щоб захищати та покращувати якість вищої освіти з належним урахуванням національних умов, європейського виміру та міжнародних вимог. Рада рекомендувала країнам-членам забезпечити впровадження заходів щодо забезпечення якості вищої освіти на національному або регіональному рівні для здійснення вищими навчальними закладами своїх планів щодо поліпшення якості та більш ефективної інтеграції випускників на ринку праці. Країнам-членам також рекомендувалось забезпечити високий пріоритет органам державної влади та управління вищих навчальних закладів до безперервного обміну досвідом з іншими країнами-членами та

міжнародними організаціями, що діють в цій галузі [6, с. 3].

В 1998 році Рекомендаційна рада підтримала ідею розвитку системи забезпечення якості вищої освіти, що реалізовувала б такі цілі:

а) забезпечувати якість вищої освіти в економічному, соціальному та культурному контекстах кожної країни, враховуючи особливості загальноєвропейського простору та вимог світу, що швидко змінюються;

б) підтримувати і допомагати вищим навчальним закладам у розробці системи заходів, спрямованих на забезпечення якості (покращення якості викладання та навчання, дослідження);

в) стимулювати обмін інформацією щодо забезпечення якості на державному та на європейському рівнях, підтримувати співпрацю вищих навчальних закладів в розробці теоретичних засад оцінки якості європейської вищої освіти [7, с. 8–12].

Заслуговує на увагу той факт, що при підписанні міністрами освіти Франції, Італії, Німеччини, Великобританії спільної Сорбонської декларації щодо «гармонізації архітектури європейської системи вищої освіти» було враховано необхідність запропонувати студентам і суспільству таку систему вищої освіти, яка надасть найповніший шанс для самореалізації. Спільні плани мали серйозні перспективи, але потребували зусиль у подоланні перешкод тісної співпраці і мобільності. Відбувся поступовий перехід до системи з двома основними циклами – неповна і повна вища освіта. Суттєвий успіх мала Європейська кредитно-трансферна система, яка забезпечила валідність отриманих кредитів для тих, хто захотів продовжувати освіту в різних вищих навчальних закладах Європи або отримати ступінь у будь-який момент упродовж життя.

Підписанти Декларації закликали країни-учасниці Європейського Союзу разом вирішувати проблеми, а університетам сприяти зміцненню міжнародного престижу Європи в академічній сфері [3].

Висновки і перспективи. Вищезазначені факти дають можливість вважати, що 80–90-ті роки ХХ ст. (до підписання Болонської декларації) виокремились у перший етап розвитку процесу забезпечення якості вищої освіти, який носив *підготовчо-експериментальний характер*, про що свідчить створення мереж із забезпечення якості вищої освіти, розробка теоретичних та організаційних засад процесу забезпечення якості вищої освіти, здійснюваного на національному та наднаціональному рівнях, та проведення масштабних пілотних експериментів національного рівня в цьому напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bin S. Quality Assurance in Higher Education: A Comparison of Eight Systems [Electronic resource] / S. Bin, K. Hovde // ECA Knowledge Brief – URL : http://siteresources.worldbank.org/INTECALEA/Resources/ECA_KB35
2. Campbell C. International Initiatives and Trends in Quality Assurance for

- European Higher Education / C. Cambell, M. van der Wende / Exploratory Trend Report / The European Network for Quality Assurance in Higher Education. Helsinki, 2000 – 38 p.
3. European University Association / The Fourth European Quality Assurance Forum (EQAF 2009) [Electronic resource]. – URL : <http://www.eua.be/events/past/Past-Events/eqaf-copenhagen/home.aspx>
 4. Mishra S. Quality Assurance in Higher Education: Introduction / S. Mishra // National Assessment and Accreditation Council Bangalore, India, Commonwealth of Learning Vancouver, Canada – 113 p.
 5. Nikolayenko S. M. Higher Education reform in Ukraine and Bologna Process: Information materials – К. : KNUTE, 2007. – 46 p. [Електронний ресурс] – Режим доступу до матеріалу : http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/links/documents/HigherEducation_in_Ukraine_Russian.pdf
 6. Quality Assurance in Higher Education // European Parliament legislative resolution on the proposal for a recommendation of the European Parliament and of the Council on further European cooperation in quality assurance in higher education [Electronic resource]. – URL : <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri>
 7. Quality Procedures in the European Higher Education Area and Beyond / [N. Costes (eds)]. // ENQA Occasional Paper 14. – 2008 – 114 p.
 8. Swarz S. Accreditation and Evaluation in the European Higher Education Area [Electronic resource] / S. Swarz, D. F. Westerheijden. – URL : <http://books.google.com.ua/books?id=7MsoNdtb7b0C&pg=PA1&lpg=PA1&dq>
 9. The International Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education [Electronic resource]. – URL : <http://www.inqaahe.org/main>
 10. Thune C. The European Pilot Project for Evaluating Quality in Higher Education / C Thune, A. Staropoli // Higher Education Policy Series 37. – London. – 1997. – P. 198–204.
 11. Westerheijden D. F. Quality Assurance in Higher Education: Trends in Regulation? Translation and Transformation. [Electronic resource] / D. F. Westerheijden. – URL : <http://www.scribd.com/doc/9377669>